

**POTI SPRAVE IN
ODPUŠČANJA**
**JANEZ JUHANT IN BOJAN
ŽALEC, UREDNIKA:**
**RECONCILIATION, THE
WAY OF HEALING AND
GROWTH (SPRAVA, POT
OZDRAVLJENJA IN RASTI)**

Knjiga *Sprava, pot ozdravljenja in rasti* je sad konference *Možnosti in pomen sprave* (*The Possibilities and Meaning of Reconciliation*), ki je novembra 2011 potekala v Ljubljani in Celju v organizaciji Teološke fakultete. Delo se odlikuje po pestrosti, tehni vsebini, številnih uglednih avtorjih ter interdisciplinarnosti. Tematika, ki se ji zbornik posveča, je izredno aktualna in pomembna, saj je sodobni čas zaznamovan z nemiri, krizami, terorizmom, vojnami, nasiljem, medkulturnimi in medreligijskimi konflikti, sprava ter odpuščanje, brez katerih si je uspešno prihodnost človeštva skoraj nemogoče zamišljati, pa predstavljata možnost za reševanje omenjenih problemov. Prispevki v knjigi raziskujejo pogoje za spravo, možnosti za njeno uresničevanje, ovire, ki spravo preprečujejo, potek spravni procesov, (ne)uspešnost le-teh v preteklosti in druge prvine sprave, ter tako bralcu omogočajo celosten in poglobljen pogled na to tematiko.

V zborniku so objavljeni prispevki avtorjev iz Slovenije, Avstrije, Hrvaške, Madžarske, Rusije in Romunije, zato

ga bogati tudi raznolikost pogledov na spravo v različnih evropskih državah ter obravnava spravni procesov v zgodovini teh držav. Zaradi mednarodnega značaja zbornika je le-ta v celoti v angleškem jeziku. Devetindvajset prispevkov je razvrščenih v sedem tematskih sklopov, pred njimi pa je kratek uvodnik urednikov, ki povzema tematiko, pojasni cilje knjige in predstavi poglavitne teze avtorjev prispevkov. Sam pristop k pojmu sprave se zaradi širokega razpona znanstvenih disciplin od prispevka do prispevka precej razlikuje: avtorji uporabljajo vse od filozofskega, teološkega, hermenevitičnega, sociološkega, zgodovinskega, psiho-terapevtskega pa do pedagoškega pristopa.

V prvem tematskem sklopu *Iz zgodovine za prihodnost* Felix Unger poudarja pomen sprave za združeno Evropo, ugotavlja, da je sprava zahteven proces, v katerem imajo pomembno mesto strpnost, spoštovanje življenja kot najvišje vrednote, pravičnost in dialog ter da smo za spravo odgovorni pravzaprav vsi; Jože Trontelj pa piše o pravilnem odnosu do konfliktov, vojn in nasilja v zgodovini, ki ni pozaba, ampak ohranjanje vseh teh dogodkov v spominu, da bi se lažje izognili podobnim izbruhom v prihodnosti. Sklop *Svetopisemski temelji in edukacija* je posvečen vlogi sprave v Svetem pismu, Jože Krašovec v njem

poudarja središčnost Božjega usmiljenja v Stari zavezi ter prednost odpuščanja pred kaznijo v odnosu, ki ga Bog preko stvarjenja in zaveze vzpostavlja s človeštvom in izraelskim ljudstvom. Stanko Gerjolj in Marcel Măcelaru na velik pomen sprave v Svetem pismu opozarjata s pomočjo specifičnih svetopisemskih zgodb: s pripovedjo o sporu med Ezavom in Jakobom ter z zgodbo o Babilonskem stolpu.

Naslednji sklop je posvečen žrtvam različnih oblik nasilja, v njem pa se Wolfgang Palaver, Janez Juhant ter Tadej Strehovec z različnih izhodišč lotevajo te problematike. Skupno vsem trem je, da se sklicujejo na mimetično teorijo nasilja Reneja Girarda, vendar jo uporabljajo v različnih kontekstih in imajo precej različne poudarke. Medtem ko Palaver obravnava problem izrabljanja trpljenja žrtev za nadaljevanje nasilja, Juhant opozarja na kršenje človekovih pravic, množične poboje v sodobnosti, počasen potek spravni procesov ter na slovenske žrtve v revolucionarnih dogodkih druge svetovne vojne, Strehovec pa obravnava izključno slovenske žrtve revolucije in se v povezavi z le-temi zavzema za dialog, iskanje pravičnosti, preseganje zgodovinskih delitev ter za vzpostavitev simbolnih mest, kjer bi se lahko spominjali vseh žrtev.

Tematski sklop z naslovom *Filozofija in umetnost* je sestavljen iz šestih člankov,

katerih ugotovitve so precej različne. Bojan Žalec opredeli spravo kot dosego stanja, ko pretekli negativni dogodki niso več ovira za gojenje pozitivnih odnosov. Glavni izvirni prispevek njegovega članka je utemeljitev teze, da ni res, da je odpuščanje vedno potreben pogoj za spravo in da je vztrajanje na tem stališču lahko celo zelo nevarno. Branko Klun obravnava Levinasovo misel, njegovo poudarjanje edinstvenosti in etičnega pomena posameznika ter srečevanja te edinstvenosti v odnosu, v klicu Drugega in odgovornosti zanj, njegovo pojmovanje časa, mesianizma in možnost osmišljanja trpljenja in smrti nedolžnih. Možnost teološkega in filozofskega pogleda na spravo ter njuno stičišče in dopolnjevanje je predmet prispevka Antona Jamnika, Vojko Strahovnik pa obravnava pojma krivde in sramu ter trdi, da je za reševanje etičnih problemov, med njimi tudi sprave, pojem sramu izredno pomemben, čeprav se v sodobnosti posvečamo predvsem vprašanju krivde. Claudia Paganini se posveča etiki na področju medijev, kar je zelo zanimiva problematika, vendar v prispevku ne pride do zaključka, da bi bila sprava lahko eno izmed temeljnih načel etike medijev, saj naj bi bilo načelo sprave preozko in ne dovolj specifično, po njenem mnenju pa bi vendar lahko le-to dajalo etiki medijev neke smernice in

jo obogatilo. Irena Avsenik Nabergoj spravo raziskuje z vidika primerjalne književnosti, tako da analizira svetopi-semsko zgodbo o Jožefu ter Shakespearjevo dramo *Vihar* in izlušči prvine sprave, ki se pojavljajo v obeh zgodbah.

Najbolj ekleziastično je obarvan sklop z naslovom *Cerkev, duhovništvo in teologija odnosov*, v katerem Wilhelm Guggenberger ter Gunter Prüller-Jagenteufel podata dva raznolika pogleda na odpuščanje in spravo v teologiji Dietricha Bonhoefferja; Corneliu Constantineanu obravnava pojem sprave, ki ga je v začetku krščanstva prispeval apostol Pavel s skrajnim preoblikovanjem vzorca "klasičnega pojma sprave". Daniel G. Oprean poudarja pravno vlogo, ki bi jo morala prevzeti Cerkev in se osredotočiti predvsem na delovanje samo, torej na delo za spravo v okvirih vzgoje in izobraževanja, socialne oskrbe in preroške službe v svetu, ne pa le na "sterilno govorjenje o spravi". Mari Jože Osredkar obravnava odpuščanje kot (Božji) dar človeku, ki omogoča "novo stvarjenje", ter odpoved grehu in maščevanju. Odpuščanje je ključ za ohranjanje življenja, ki je pravzaprav ohranjanje odnosov z drugimi, saj v okvirih relacijske teologije živeti pomeni biti v odnosu z drugimi.

Sprava v religioznih, kulturnih, zgodovinskih in družbenih okvirih je tema

predzadnjega sklopa. Drago Ocvirk ocenjuje poskuse sprave krščanstva in islama preko poudarjanja podobnosti obeh religij v priznavanju Jezusa Kristusa kot zgrešene. Trdi, da iskanje enakosti za vsako ceno povzroča prej konflikte kot spravo in da je boljša pot sprave teh dveh religij v prepoznavanju njunih specifik ter spoštovanje razlik in edinstvenosti v njunih izročilih. Bela Mester v prispevku obravnava predvsem vlogo spomina in pozabe v procesu obnavljanja identitete, ki temelji na spravi politične skupnosti, Gabor Kovács pa se posveča problemu sprave v zgodovini Madžarske. Jože Dežman in Mitja Ferenc pišeta o slovenski zgodovini, Dežman predvsem o bremenu nasilja in žrtev, ki jih je povzročil Titov komunistični režim ter o značilnostih in (ne)uspehu pravnega procesa v Sloveniji, Ferenc pa predvsem o prikritih množičnih grobiščih, ki so še vedno nerazrešeno vprašanje slovenske politike in družbe. Problem sprave v post-sovjetski Rusiji preučuje Mark Kleyman, povezuje pa ga tudi s pojavom ljudskega avtoritarizma in urbanizacije. Prispevek Igorja Bahovca je sociološko naravnano – s pomočjo raziskave pravnega procesa (z osredotočenjem na skupnosti, dialogu, spominu in resnici) v specifični, južnoafriški kulturi, ki se navezuje na Ubuntu filozofijo, obravnava vlogo kulture in

skupnosti v spravni procesih. V zadnjem sklopu z naslovom *Travma in ločitev* se Katarina Kompan Erzar in Tomaž Erzar osredotočata na travme zaradi povojnih pobojev na Slovenskem in na možnost zdravljenja le-teh, Barbara Simonič obravnava možnost in pomen sprave po hudi življenjski travmi, Stanislav Slatinek pa možnost sprave in vlogo odpuščanja v zakonskih sporih in ločitvah.

Knjiga ponuja široko pahljačo strokovnih razprav o spravi in odpuščanju, tematski sklopi pa veliko pripomorejo k njegovi preglednosti in uporabnosti. Nekateri sklopi vsebujejo članke, ki se med seboj v veliki meri skladajo in dopolnjujejo (kot je na primer sklop o žrtvah), nekateri sklopi pa so mnogo bolj neenotni (po pristopu in glede na ugotovitve). Kljub razlikam, ki so normalne in seveda celo zaželene, pa se vsi avtorji strinjajo, da je sprava pomembna, za večino pa celo ključna in nepogrešljiva prvina zdravih odnosov in družbe. Obravnavano delo je pomemben prispevek za bralce, ki se ukvarjajo s problematiko spravni procesov ali pa jih omenjena problematika zanima, tudi če so morda osredotočeni predvsem na določeno perspektivo le-te, saj sodobna humanistika vedno bolj zahteva interdisciplinarni pristop, ki pa vsekakor odlikuje zadevno knjigo. Prispevki slovenskih avtorjev so sad sistematičnega, organiziranega

in večletnega znanstvenega dela in raziskovanja na Teološki fakulteti v Ljubljani, ki se ukvarja s krivdo, odpuščanjem, dialogom, spravo in sorodnimi temami, ključnimi za slovenski, pa tudi širši prostor, in ki ga ne izvajajo zgolj posamezniki, ampak skupina organiziranih raziskovalcev. Tako delo daje vse bolj zanesljive plodove, ki vedno bolj odmevajo tudi v tujini, knjige in članki zadnjih let (tukaj recenzirano delo je le eno od njih) pa že sedaj predstavljajo edinstven prispevek slovenske humanistične znanosti in Teološke fakultete k tej tematiki.

Ana Martinjak Ratej

MARKO IVAN RUPNIK
UMETNOST ŽIVLJENJA
(ZALOŽBA DRUŽINA 2012)

Kdor je vsaj malo seznanjen s knjižnimi deli teologa in umetnika Marka Ivana Rupnika, ne bo prav nič presenečen, da tudi v delu, ki ima za temo življenje in ga imamo sedaj priložnost brati v slovenščini,¹ o njem govori življenje samo. Priča smo namreč pogovoru med dvema osebama, med sedaj že dobro znanim patrom Bogoljubom in Natašo, nečakinjo nekega drugega patra, po poklicu zdravnico, sicer pa pristno duhovno iskalko, kot jo opiše Rupnik (str. 7). Tema njunega pogovora pa ni samo življenje nasploh kot neka abstraktna ideja, ampak tisto, ki je kot seme vsajeno v naš obstoj in ga šele po drobnih korakih odkrivamo v polnosti.

Tako v prvem poglavju sledimo mislim o vzgoji, o tistem temeljnem vzvodu družbe, ki mlade pripravlja na življenje. Vendar ob tem ne gre za razlago nekega vzgojno-izobraževalnega načrta, ampak za določeno vizijo življenja kot ustvarjalnosti. Tudi Cerkev je podlegla trendu vseh mogočih struktur. Pravi balzam na slovenske rane, pretekle in sedanje, je naslednja misel, ki jo izreče Bogoljub: "Samo